

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

Т.П. ТКАЧУК

УКРАЇНСЬКА МОВА

ПРАКТИЧНИЙ ПРАВОПИС

20 уроків
для підготовки до ДПА та ЗНО

- 20 тем з орфографії
- 20 тем з пунктуації
- завдання для самоконтролю
- відповіді та ключі
- 50 диктантів

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ВІД АВТОРА

Усім, хто хоче навчитися грамотно писати українською мовою, пропонуємо курс із 20 занять.

Кожне заняття містить короткий виклад теоретичного матеріалу й завдання на закріплення, у правильності виконання яких можна впевнитися самостійно, звіривши їх з відповідями. Закріпити отримані навички доречно за допомогою диктантів.

До кожного заняття підібрано диктанти двох рівнів, вони подані наприкінці посібника, а також розміщені на Інтернет-сторінці на дискві з озвученням, що дає змогу без сторонньої допомоги готуватися до такого випробування, як письмовий іспит з української мови.

СТРУКТУРА ПОСІБНИКА

У посібнику подано весь практичний курс української мови, який розбито на 40 тем — 20 тем з *орфографії* (правила написання слів) та 20 тем з *пунктуації* (правила вживання розділових знаків). Кожне заняття містить 2 теми: одну — з орфографії, іншу — з пунктуації.

Перша (теоретична) частина кожного заняття — це короткий виклад теоретичного матеріалу. У ньому подано основні правила з коментарями та прикладами. Знаком оклику (!) позначено винятки або важливі деталі, на які потрібно звернути особливу увагу.

Друга частина (практична) — завдання на закріплення. Ключик (В) у кінці завдання означає, що ви можете одразу ж перевірити правильність виконання, підкресливши певну за порядком літеру чи підставивши літери під вписані варіанти відповідей.

Тексти до вправ та диктантів, приклади до правил, ключі-відповіді, крім граматичного, мають ще й пізнавальне значення: це крилаті вислови відомих митців, прислів'я народів світу, цікавинки з різних сфер життя, уривки кращих зразків художньої літератури. Кросворди, таблиці, вправи з ключами — усе це дасть вам змогу провести час з цікавістю та користю для себе.

Відповіді. Практично до всіх завдань подано відповіді або ключі. Для творчих завдань пропонуємо орієнтовні варіанти, за допомогою яких можна перевірити правильність власного виконання завдань.

Диктанти. До кожного заняття підібрано по два диктанти з відповідними до теми орфограмами та пунктограмами. Перший диктант — простіший і менший за обсягом, другий, відповідно, — складніший і більший. Варто починати з легшого, навіть якщо у вас достатній рівень практичних навичок: потрібно спочатку закріпити простіші правила й лише тоді переходити до складніших.

Хто успішно подолав курс з 20 занять, може перевірити свій рівень за допомогою *10 диктантів підвищеної складності*.

Якщо у вас немає кому надиктувати текст, то можете скористатися звуковим записом усіх диктантів, які розміщені на сторінці в Інтернеті. Перевірити правильність написання можна самостійно. Для цього на наступній сторінці подаємо критерії оцінювання диктантів.

Бажаємо успіхів!

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ДИКТАНТІВ

За диктант виставляється одна оцінка на основі таких вимог:

- орфографічні та пунктуаційні помилки оцінюються однаково;
- помилка у слові, яке повторюється в диктанті кілька разів, вважається однією помилкою, а помилки на те саме правило, але в різних словах — різними помилками;
- виправляються, але не враховуються такі орфографічні та пунктуаційні помилки:
 - 1) на правила, які не включені до шкільної програми;
 - 2) у словах з написаннями, що не перевіряються;
 - 3) на ще не вивчені правила;
 - 4) у передачі так званої авторської пунктуації;
- розрізняють грубі й негрубі помилки, тобто такі, які не мають істотного значення для характеристики грамотності. При підрахуванні помилок дві негрубі вважають за одну грубу.

До негрубих належать такі помилки:

- у винятках усіх правил;
- у написанні великої букви в складних власних найменуваннях;
- у випадках написання *разом* та *окремо* префіксів у прислівниках, утворених від іменників з прийменниками;
- у випадках, коли замість одного знака поставлено інший;
- у випадках, що вимагають розрізнення *не і ні* (у сполученнях: *не хто інший, як...; не що інше, як...; ніхто інший не...; ніщо інше не...*);
- у пропуску одного зі сполучуваних розділових знаків або в порушенні їх послідовності;
- у заміні українських букв російськими.

За наявності в диктанті більш ніж п'яти поправок оцінка знижується на бал.

НОРМАТИВИ ОЦІНЮВАННЯ ДИКТАНТУ

Бали	Кількість помилок
1	15 і більше
2	13–14
3	11–12
4	9–10
5	7–8
6	5–6
7	4
8	3
9	1+1 (негруба) — 2
10	1
11	1 (негруба)
12	

Правопис сумнівних голосних у коренях слів

1. Правопис ненаголошених голосних *e, u, o* в кореневих словах

Ненаголошені голосні в українській мові загалом зберігають свою чіткість і виразність. Лише голосні [e], [u], [o] зазнають змін. Так, ненаголошений [e] наближається до [u]: *ведіть* [ве^uд'іт'], *ревти* [ре^uвти]; ненаголошений [u] набуває відтінку [e] — *широкий* — [ши^eрокіj], *заживати* [зажи^eвати]. Ненаголошений [o] наближається у вимові до [y] — *кожух* — [ко^yжух], *тому* — [то^yму], *зозуля* — [зо^yзул'а], *політ* — [по^yл'іт] перед складом з наголошеним у або і.

1.1. Ці сумнівні голосні перевіряємо наголосом: *криве* — *кріво*, *сестра* — *сєстри*, *число* — *чісла*, *великий* — *вєлич*, *клекотіти* — *клєкіт*, *кричати* — *крик*, *блищати* — *блиск*, *чергувати* — *чєрга*, *стеги* — *стен*, *голубка* — *гблуб*.

2. Ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом, пишуть за традиційним принципом. Їхній правопис потрібно запам'ятати. Перевіряють ці слова за допомогою орфографічного словника: *левада*, *кишеня*, *минулий*, *шинель*, *кирея*, *лиман*, *цимбали*, *коригувати* (хоча *коректор*), *лопух*.

— *e* завжди пишеться:

2.1. у буквосполученнях *-ере-*, *-еле-*: *берег*, *дерево*, *зелень*, *ожеледиця*, *очерет*, *шелест*, *пелехатий*;

2.2. коли *e* у відкритому складі (відкритий склад — це склад, який закінчується на голосний) чергується з *i* в закритому (склад закінчується на приголосний): *у не-чі* — *піч*, *ше-сти* — *шість*, *восе-ни* — *осінь*, *не-сти* — *ніс*, *заче-пити* — *чіпляти*, *се-ми* — *сім*, *везти* — *віз*, *Ки-є-ва* — *Ки-їв*;

2.3. коли *e* при зміні слова випадає: *березень* — *березня*, *вітер* — *вітру*.

— *и* пишеться:

2.4. в ряді слів у буквосполученнях *-ри-*, *-ли-* між приголосними у відкритих складах: *бри-ніти*, *гри-міти*, *кри-вий*, *кри-ниця*, *три-вога*, *гли-тати*;

2.5. інколи ненаголошений *и* в групах *-ри-*, *-ли-* перевіряється наголосом *кришити* — *крихта*, *блищати* — *блиск*.

2.6. У дієслівних коренях можливе чергування *e//и, e//і, o//а*:

<i>бер</i> — <i>бир</i>	<i>беру</i> — <i>забирати</i>	Це чергування трапляється, якщо у дієсловах з'являється наголошений суфікс -а- . Відбувається таке чергування не в усіх словах, наприклад, немає чергування: <i>мерзнути</i> — <i>замерзати</i> , <i>проводити</i> — <i>проводжати</i>
<i>дер</i> — <i>дир</i>	<i>дерти</i> — <i>здирати</i>	
<i>жер</i> — <i>жир</i>	<i>жертти</i> — <i>пожирати</i>	
<i>мер</i> — <i>мир</i>	<i>вмерти</i> — <i>вмирати</i>	
<i>тер</i> — <i>тир</i>	<i>терти</i> — <i>витирати</i>	
<i>стел</i> — <i>стил</i>	<i>стелити</i> — <i>застилати</i> (але <i>застеляти</i>)	
<i>чеп</i> — <i>чїп</i>	<i>зачепити</i> — <i>зачїпляти</i>	
<i>лом</i> — <i>лам</i>	<i>ломити</i> — <i>зламати</i>	
<i>кот</i> — <i>кат</i>	<i>котити</i> — <i>катати</i>	
<i>мог</i> — <i>маг</i>	<i>допомогти</i> — <i>допомагати</i>	

2.7. И після шиплячих приголосних можна сплутати з **і**. Як правило, у таких випадках пишемо **и**: *циголь, цириця, ципати (ципці, уципливий), цит, чистий, жирний, цирий, чийсь (чиясь, чиесь...)*. **І** пишемо тоді, коли при зміні слова відбувається чергування **і** з **е** або **о**: *цілятися – зацепити, нашіптувати – шепіт, очікувати – чекати, чільний – чоло, зачісувати – чесати, цітка – цетина, цічка – цюка*.

ЗАВДАННЯ НА ЗАКРІПЛЕННЯ

1. Підкресліть слова, у яких є сумнівні голосні.

Вірний, заживати, швидкий, коліно, ревти, жертва, завтра, хвилястий, зозуля, побачив, правильний, укривати, дикий, знаменитий, плескіт, віднесуть, серце, головний, тривога, витесати, протирати, вигризати, долоні, провести, скрикнути.

В У підкреслених словах виділіть 3-тю від початку літеру й прочитаєте початок вислову В. Черняка “... за що варто вмерти”.

2. Підберіть до поданих слів спільнокореневі або їхні форми, щоб сумнівний голосний перевірявся наголосом.

Зразок: весна — вéсни

Спресувати	_____	оживати	_____
стебло	_____	огризатися	_____
село	_____	озеленяти	_____
розплескати	_____	витесати	_____
ревти	_____	нависати	_____
ребро	_____	величезний	_____
протестант	_____	дешевий	_____
промерзати	_____	левиця	_____
провертїти	_____	лизати	_____
припекти	_____	земний	_____
перехитрити	_____	весняний	_____
схилити	_____	темніти	_____

3. Підкресліть слова з сумнівним голосним, які не перевіряються наголосом. Вставте пропущені літери.

Сл...зота, Пант...л...ймон, м...лодія, гр...зун, вкр...вати, вн...зу, розбещ...ний, д...в'ятий, гр...чаний, д...фіс, еш...лон, зар...вти, вел...тень, зв...ртати, д...шевий, тр...вога, вит...рати, з...рнина, к...лимок, вовч...ня, л...жати, л...виця.

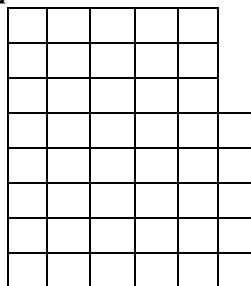
В У підкреслених словах виділіть четверту від початку літеру й прочитаєте справжнє прізвище відомого українського драматурга І. Карпенка-Карого.

4. Підберіть до поданих слів спільнокореневі або форми слів, щоб відбулося чергування кореневих голосних.

Пекти _____	семи _____
везе _____	лежить _____
шести _____	несуть _____
летіти _____	восени _____
витекло _____	плету _____
зачепив _____	дзвенить _____

5. Додайте букви, щоб утворилися іменники на *-ере-*.

Мозок захищає ...
 Морський ...
 Пояс у гуцулів.
 Білокора ...
 ... корів.
 День у тижні.
 Той, що багато вередує.
 У саду ...

6. Підберіть до поданих дієслів спільнокореневі, щоб відбулося чергування кореневих голосних.

Беру _____	жerti _____
сперти _____	допомогти _____
перу _____	вмерти _____
клену _____	терти _____
простерти _____	стелити _____
дерти _____	ламати _____

7. Запишіть подані слова у 2 колонки.

Пров...ртіти, л...тіти, підгн...вати, с...рдечний, м...готіти, прил...пати, м...ролюбний, засв...стіти, тр...мтіти, с...ло, р...балка, кр...ниця, к...шеня, ч...рвоний, розч...сати, позб...рати, л...ховісний, ч...кання, запл...вати, зал...шок, ш...пнути, уч...ниця, л...стопад, н...зький, ч...лядник.

Пропущено <i>е</i>	Пропущено <i>и</i>

В У вписаних у таблицю словах підкресліть четверту від початку літеру й прочитаєте болгарське прислів'я.

8. Визначте рядок, у якому всі слова записані правильно. Знайдіть помилки й виправте їх.

- 1) Велич, непримиренний, шести, виселка, зерно, хитати, пожерати;
- 2) починати, згинати, засипати, вітирець, хвилечка, каменя, заберу;
- 3) дитина, сидіти, протекла, дзвенить, вередливий, брениць, витирати;
- 4) криниця, минуле, пиріг, пелехатий, джерело, квітень, застилати.

Тире між підметом і присудком

3. Між підметом (групою підмета) і присудком (групою присудка) з усіх розділових знаків уживається тільки тире.

Тире ставиться на місці пропущеної зв'язки *бути* (*є, був, була, буде...*) у таких випадках:

3.1. Коли і підмет, і присудок або тільки присудок виражені іменником, інфінітивом (початковою формою дієслова: *розуміти, відповідати, ставитися*) або числівником:

Богдана — моя землячка. *Двічі по н'ять* — десять. *Без діла жисть* — тільки небо коптить.

3.2. Коли один з головних членів речення виражений інфінітивом, а другий — іменником: *Завдання лікаря* — врятувати хворого. *Зняти капелюха* — труд не дуже важкий.

3.3. Коли перед присудком стоять частки *це, то, ось*: *Вогонь і вода* — то добро і біда.

Тире можна ставити й можна не ставити (залежно від інтонації):

3.4. — якщо підмет виражено особовим займенником (*я, ми, ти, ви, він, вона, воно, вони*): *Уся ти* — трепет, вогонь. *Вона жінка*.

3.5. — якщо іменна частина складеного присудка виражена прикметником, дієприкметником, прикметниковим займенником, порядковим числівником

(частиною мови, що відповідає на питання *який? чий? котрий?*): *Голодному світ не милий. Я перший у шерензі. Вона твоя.*

3.6. — якщо перед іменною частиною присудка стоїть частка **НЕ**: *Говорити — не горох молотити.*

3.7. — перед присудком стоять порівняльні сполучники **як, ніби, наче, неначе, немовби, неначебто**: *Зимове сонце як вдовине серце.*

Тире НЕ ставиться, якщо:

3.8. підмет виражено словами **це, то**: *То кремінь, а не чоловік. Це найкращий день у моєму житті.*

ЗАВДАННЯ НА ЗАКРІПЛЕННЯ

1. Визначте, якою частиною мови виражено присудок. Поставте пропущені тире.

1. Усім відомо, що олень тварина рогата, а олениця безрога. 2. Правда, північні олені це виняток, бо олениці на Півночі також носять роги, щоправда, лише взимку. 3. Основний корм північних оленів ягель, який росте під снігом. 4. Сильні передні ноги у самців це своєрідний інструмент, яким вони викопують з-під снігу ягель. 5. Проте самці олені великі егоїсти: їм аби самим наїстися. 6. Тому в олениць єдиний спосіб наїстися і нагодувати своїх оленят це прогнати самця від ямки за допомогою своїх рогів. 7. Таким чином, роги в олениці це особливий засіб здобування зимового корму (3 кн. О. Винокурова “Чи є у раків вуха?”).

2. Уставте, де потрібно, тире між підметом і присудком.

1. А Городок це хутір чи то село на одну вулицю (Є. Гуцало). 2. Я син народу, що вгору йде (І. Франко). 3. Любити це не тільки по голівці гладити. 4. Без діла жить тільки небо коптить. 5. Неширий друг мов решето. 6. Дружба та братство дорожче всякого багатства. 7. Горобець молодець, а ластівка краще. 8. Дядько не тітка, а тітка не мати. 9. Говорити не горох молотити. 10. Знання сонце, книга вікно (Нар. тв.).

3. Перебудуйте речення, упустивши дієслово-зв’язку.

Зразок: *У нашому класі лише Дмитрик був відмінником. — У нашому класі лише Дмитрик — відмінник.*

1. Мій брат був художником. 2. Для кожного мати є найдорожчою і найближчою людиною. 3. Перші кроки були найважчими. 4. Дисципліна завжди була основою успіху в роботі. 5. Праця та розум становлять красу людини.

4. Упишіть у таблицку номери речень, у яких потрібно ставити тире між групою підмета та групою присудка. Уставте пропущені розділові знаки.

1. Ялинка дерево хвойне. 2. Більшість хвойних дерев з настанням холодів не скидає свого листя. 3. А листя в ялинки це голки. 4. Ялинка колючі гілки міняє раз за 5–7 років і не всі відразу тому ми цього не помічаємо. 5. Ці вічнозелені дерева навесні ще й цвітуть. 6. Їхній цвіт яскраво-червоні квіти які згодом перетворюються на шишки. 7. Ялинка красиве дерево. 8. Тому бережіть його адже ця зелена красуня може жити до 600 років.

Речення №					1-г	3-е	5-о	7-е
Букви					2-к	4-а	6-т	8-б

- В** Підставте в таблицку букви й прочитаете прізвище автора слів: “Спробуй виконати свій обов’язок, і ти одразу дізнаєшся, що в тобі є”.

5. **Перебудуйте речення, упустивши дієслівну зв’язку й ставлячи необхідні розділові знаки.**

Зразок: Він виглядав молодим. — Він молодий.

1. Сучасний вагон нагадує собою затишний будиночок який м’яко котиться по рейках. 2. У нашій уяві поїзд і рейки є нероздільними але так було не завжди. 3. Що ж було першим? 4. Першими з’явилися рейки на них ставили візки з вугіллям які тягнули коні. 5. Сучасний потяг є транспортом майбутнього економний комфортабельний не забруднює довкілля (З журн.).

6. **Визначте два речення, у яких тире між підметом і присудком не ставиться, і три речення, у яких тире може ставитись залежно від інтонації. Поставте пропущені розділові знаки.**

1. Любить свій край це значить все любити у чім його святе ім’я живе. 2. Білії хати листя зелене Чому так сумно зориш на мене? 3. Життя наче сад той барвистий (В. Сосюра). 4. Життя без книги хата без вікна. 5. Пісня і праця

великі дві сили (*І. Франко*). 6. Ти злиток сонця ти вогонь і грім ти тихий дощик що напоїть душу... (*Л. Забашта*). 7. Ось хто був для нього найдорожчий у світі (*О. Гончар*). 8. Це були день або ніч зима чи літо час зручний або незручний задля роботи... (*М. Коцюбинський*). 9. Моє завдання примусити тебе мислити дивлячись мій фільм (*О. Довженко*). 10. Пролісок квітка ніжна але смілива (*О. Донченко*).

ЗАНЯТТЯ №2

Правопис ненаголошених *е, и, і* в суфіксах та префіксах

4. Ненаголошені *е, и* в суфіксах:

4.1. *и* пишемо в суфіксах:

- 1) **-ив(о)**: *печиво, вариво, жниво, добриво, куриво, паливо*, але у 3-х словах пишемо *е (є)*: *марєво, зарєво, маєво*;
- 2) **-ичк(а), -иц(я)**: *водичка, травичка, вуличка, ножички, водиця, травиця, вулиця, поливальниця, в'язальниця*;
- 3) **-ик, -ичок**: *братик, вовчик, зайчик, хвостик, медик, математик, вінчик, котичок*;
- 4) **-иц(е)**: *вудлице, звалище, сховище, сонмище*;
- 5) **-ин(а)**: *вітрина, бузина, квасолина, стеблина, худобина, торбина, соломину, дядина*;
- 6) **-анин**: *заробітчанин, вінничанин, росіянин, харків'янин*;
- 7) **-ин** (у присвійних прикметниках): *доньчин, тітчин, бабина, мамина, Галин, Вірин, Толин*;
- 8) **-лив**: *набридливий, наполегливий, сором'язливий, оцядливий, задумливий, брехливий*;
- 9) **-ист**: *гонористий, опастий, пористий, норувистий, пружинистий*.

4.2. *е* пишемо: у суфіксах:

- 1) **-ен(я), -єнн(я)**: *зайченя, козеня, вовченя, білченя, доведення, одруження, значення, оточення*;
- 2) **-єнк(о)**: *Петренко, Сидоренко, Юхименко, Степаненко, Трохименко*;
- 3) **-єньк**: *батенько, ніженька, рученька, водиченька, травиченька, м'якенький, світленький*;
- 4) **-єсєньк**: *тонєсєнький, гарнєсєнький, молодєсєнький, світлєсєнький*;
- 5) **-єр(о)**: *четверо, п'ятеро, шестеро, семеро, восьмеро*;
- 6) **-єчк**: *гніздечко, донечка, грушечка, пляшечка*;
- 7) **-тель**: *учитель, визволитель, засідатель, любитель*;
- 8) **-єнь**: *красєнь, блазєнь, учєнь, січєнь*.
- 9) у дієприкметниковому суфіксі **-єн-**: *здійснений, зроблений, відчинений, спрощений*.

4.3. Суфікси **-ичн(ий)**, **-ічн(ий)**, **-їчн(ий)** виступають, як правило, у прикметниках, похідних від слів іншомовного походження:

-ичн(ий) виступає після кінцевої основи **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** (для легшого запам'ятовування цих букв можна скористатися висловом “де ти з'їси цю чашу жиру”): *історичний, класичний, математичний, музичний, практичний;*

-ічн(ий) виступає після решти приголосних: *академічний, анархічний, органічний, хімічний, епічний, ідилічний;*

-їчн(ий) виступає після голосних: *архаїчний, героїчний, прозаїчний.*

5. Ненаголошені **е, и** в префіксах

5.1. У префіксах **пре-, при-** правопис залежить від значення префікса: якщо префікс можна замінити словом *дуже*, то пишемо **пре-**: *презелений (дуже зелений), презлий (дуже злий), престарий (дуже старий) і престарілий;* у словах **престол, преподобний, превелебний, презирливий (презирство), преосвященство** збереглися давні форми, а в словах *президент, президія, інтерпретація* та подібних **пре-** не є префіксом, а частиною кореня в іншомовних словах.

Як правило, префікс **пре-** вживається у прикметниках та похідних від них словах.

5.2. Префікс **при-** означає:

— наближення: *приїхати, прийти, прилетіти;*

— приєднання: *причепити, приклеїти, притулити;*

— результат дії: *приголубити, притягнути, привабити.*

Трапляється, зазвичай, у дієсловах та похідних від них словах, іноді в прикметниках зі значенням частковості *приміський, придорожній, придніпровський, пригожий* та в деяких іменниках: *присілок, припічок, Прибалтика, примара, прийменник.*

5.3. Префікс **при-** буває лише в словах *прірва, прізвисько, прізвище* та похідних від них.

5.4. У префіксах **без-, пред-, пере-, перед-, де-, обер-, інтер-, унтер-** завжди пишемо **е**:

— *безпечний, бездумний, безконечний, безвусий, безвітряний;*

— *представити, представництво, предтеча, пред'явити, представник;*

— *перелетіти, перевиховати, перехвилюватися, перечитати, переплисти;*

— *передмістя, передвиборний, передчасно, передосінній;*

— *девальвація, деблокування, дестабілізація, демобілізація;*

— *обер-прокурор, обер-майстер* (у значенні *головний, старший*), *обертон;*

— *інтернаціональний, інтерконтинентальний, інтербачення;*

— *унтер-офіцер* (нижчий).

ЗАВДАННЯ НА ЗАКРІПЛЕННЯ

1. Утворіть нові слова додаванням суфіксів:

-ен-, -ик-

вовк _____

лисиця _____

хлопець _____

кріль _____

слон _____

лев _____

тигр _____

-ечк-

місто _____

книга _____

тісто _____

сонце _____

дошка _____

жито _____

груша _____

-ив-

варити _____

курити _____

пекти _____

плести _____

морозити _____

удобрити _____

-ичк-

вода _____

трава _____

лис _____

світлиця _____

індик _____

земля _____

2. Запишіть слова у дві колонки.

Вист...гати, дот...рати, р...путація, вир...вати, квітн...кар, вел...чезний, осуш...ний, вдумл...вий, посел...ний, п...карня, опал...ння, об'юш...ний, потрощ...ний, трьохпов...рховий, вин...щення, електр...фікація.

Пропущено <i>и</i>	Пропущено <i>е</i>

В Підкресліть третю від початку букву в кожному слові й прочитаєте закінчення японської народної приказки: “*В усміхнене лице...*”.

3. До поданих слів додайте префікси *пре-* або *при-*.

____ гарний, ____ кріпити, ____ живлений, ____ орати, ____ добрий,
 ____ високий, ____ жмурений, ____ кидати, ____ солодкий, ____ мудрість,
 ____ голубити, ____ кислий, ____ старкуватий, ____ значити, ____ везений,
 ____ красно, ____ злий, ____ гнути, ____ люто, ____ тяжкого, ____ гнати,
 ____ дорогий, ____ тягну, ____ тримати, ____ чорний.

В Підкресліть у словах з префіксом *при-* четверту з кінця букву й прочитайте закінчення вислову В. Шекспіра: “*Жарт іноді буває...*”.

4. Уставте пропущені букви *е, и* або *і*. У якій колонці всі слова мають однаковий префікс?

Пр...ярок	пр...нижений	пр...стол
пр...боркати	пр...нести	пр...звисько
пр...землений	пр...класти	пр...добрий
пр...рва	пр...краса	пр...мудрий
пр...завзятий	пр...чіпливий	пр...хилений

5. Уставте пропущені букви.

Зач...нити, сполуч...ння, ш...р...на, р...сурси, щ...б...тати, гл...бина, ст...хати, вел...чати, практи...кант, кат...горія, ст...повий, к...рувати, пов...рнути.

6. Запишіть подані слова у дві колонки, вставляючи пропущені *е* або *и*.

Сон...чко, їжач...ня, арт...лерія, драгов...на, с...рота, множ...на, н...діля, сит...чко, слон...ня, розм...нутися, лекс...ка, нош...ний, викр...слити, квітн...кар, в...шневий, кріпл...ння, вид...рти, в...ликий, учит...ль, вияв...ти, макс...мум, сов...ня, травл...ння, трубооч...сний.

Вставили <i>е</i>	Вставили <i>и</i>

В У виписаних словах підкресліть третю від початку літеру й прочитаєте початок вислову українського філософа та поета XVIII ст. Феофана Прокоповича: “... за страждання купують”.

7. Запишіть подані слова у 2 колонки.

Напор...стий, схов...ще, дон...чка, свіч...чка, погодж...ний, ситц...вий, вогн...ще, трав...чка, він...чок, хвост...к, мам...на, зніч...ний, коз...ня, крас...нь, довж...лезний, вдумл...вий, тітч...н, враж...ний, нижч...нький, плет...во, сестр...н, вул...чка, пташ...ня, світл...ця, Ключнич...нко, п'ят...ро, Ільч...нко.

Уставили <i>и</i>	Уставили <i>е</i>

В У виписаних словах підкресліть третю від початку літеру й прочитаєте мексиканське прислів'я.

8. Запишіть подані слова у 3 колонки.

Інд...ча, зверш...ння, астроном...чний, еп...чний, серд...нько, хлоп...ць, печ...во, виш...нька, траг...чний, скош...ний, миш...ня, образл...вий, буряч...ння, танк...ст, автент...чний, такс...ст, свердл...ння, ієрат...чний, схудн...ння.

Уставили <i>и</i>	Уставили <i>е</i>	Уставили <i>і</i>

В У виписаних словах підкресліть другу від початку літеру й прочитаєте початок вислову Ф. Вольтера: “... без пригод”.

Тире в неповному реченні

6. Повними є речення, у яких наявні всі необхідні для цього структурного типу члени речення, як головні, так і другорядні: *Вечеря минула дивовижно швидко* (В. Собко).

Неповними є речення, у яких пропущено головний або другорядний член чи кілька членів одночасно, але вони легко відновлюються з контексту, ситуації, підказуються змістом самого речення, наявними в ньому членами: *Мати сіла поруч. Люблячим зажуреним поглядом глянула на сина* (Ю. Мушкетик). — пропущено підмет *мати*.

Найчастіше пропускається **присудок**: *По праву руку в шах-заде сидів його візир Соколлу, по ліву руку — імам і поет* (П. Загребельний) — пропущено присудок *сиділи*. *Науці належить розум, а поезії — споконвіку душа* (В. Шевчук);

— рідше — **підмет**: *Ідуть заробітчани... Ідуть та йдуть, чорні, похилені, мокрі, нещасні, немов каліки-журавлі* (М. Коцюбинський) — пропущено підмет *заробітчани*;

— іноді — **додаток**: *Сержант випустив повід цяцькованої вуздечки і неохоче сплигнув з коня*.

— *Сідай, младшой! — гукнув Козаков Чернишеві. — А я собі зараз добуду!* (О. Гончар) — пропущено додаток *коня*;

— рідше (їх нестача майже не помітна) **означення чи обставина**:

Коли чаша повна, скільки [в неї] не лий уже, більше [в ній] не вміститься (О. Довженко).

— може пропускатися цілий ряд членів речення:

Ніхто не командує так народом, як [командують ним] його слуги (В. Чемєрис).

6.1. На місці пропущеного члена речення ставимо тире, якщо в усному мовленні цей пропуск позначений паузою: *Посеред степу — скирта соломи, двоє на ній — молоді, як пилки* (Д. Павличко).

6.2. Якщо пауза відсутня, тире не ставимо: *На станції знову пожвавлення*.

ЗАВДАННЯ НА ЗАКРІПЛЕННЯ

1. Відновіть пропущені слова.

1. Краще жити день соколом, ніж рік вороною (*М. Садовяну*). _____
2. Хоробрі пізнаються в бою, сім'я та діти — в біді, а друзі — в нещасті (*Індійське прислів'я*). _____
3. Життя — не ті дні, що минули, а ті, що запам'яталися (*П. Павленко*). _____
4. Статую прикрашає вигляд, а людину — її вчинки (*Піфагор*). _____
5. Видатні посади поважних людей роблять ще поважнішими, а дрібних — ще дрібнішими (*Ж. Лабрюєр*). _____

2. Перепишіть діалог, відновлюючи пропущені слова у неповних реченнях. Поставте потрібні розділові знаки.

I. Що нам світить і гріє питає мати, коли син вивчив усю азбуку й навчився читати

Сонце відповідає син
Що дає життя спраглій землі
Дощ відповідає син (*В. Сухомлинський*).

II. Що буде, якщо залізо залишимо надворі запитує вчитель

Воно заржавіє
А якщо золото
Украдуть (*З галицьких анекдотів*).

3. У наведених прислів'ях викресліть слова, які повторюються.
1. Пташку пізнають в польоті, а людину пізнають в роботі.
 2. Не давай зайцеві доглядати моркву, а лисиці не давай доглядати курей.
 3. Шабля ранить тіло, а слова ранять душу.
 4. Не давши слова — держись, а давши слово — кріпись.
 5. Пташка радіє весні, а дитина радіє матері.

4. Випишіть у таблицю спочатку номери речень з пропущеною дієслівною зв'язкою *бути*, а потім — номери неповних речень. Підкресліть в усіх реченнях граматичні основи. Уставте пропущені розділові знаки.

1. Я дам тобі залізного лева а ти мені синій олівець.
2. Твоє завдання допомагати старшим.
3. Один хлопчик був Чорноокий а інший Синьоокий.
4. Ось від сонця лишилась тільки багряна смужечка потім одна іскрина.
5. Галинка старша сестра Мишка.
6. Книга це найкраще джерело знань.
7. Сьогодні на першому уроці був Степан Андрійович на другому Андрій Степанович.
8. Степан Андрійович викладає арифметику Андрій Степанович географію (З тв. В. Сухомлинського).

Речення №										1-о	3-д	5-о	7-щ
Букви										2-г	4-и	6-р	8-е

- В Підставте букви й прочитаєте назву хутора, де народився Петро Гулак-Артемівський.

5. Перебудуйте відповіді так, щоб вони стали неповними реченнями. Поставте потрібні розділові знаки.

1. Назви мені шість звірів, які живуть в Африці запитує вчитель учня.
В Африці можна зустріти чотири леви і два тигри.

-
2. Що ти, хлопче, робиш у моєму садку на грушці? Де твій батько?
Тато сидять он на яблунці.

-
3. Хто був у цьому році чемний і робив усе, що мама казали запитує батько дітей.
Ви, татку, були чемні й робили все, що прохали мама. (З галицьких анекдотів).

6. Запишіть у таблицю спочатку номери неповних речень, а потім — повних односкладних речень.

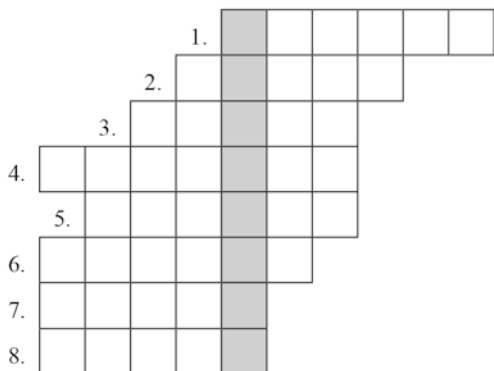
1. Часто калину сприймаємо як символ України.
2. Калину можете зустріти в гаях, дібровах, на схилах і лісових галявинах.
3. Дуже часто поряд з іншими деревами у садах.
4. Без калини не уявити пісенної творчості народної.
5. Найчастіше з калиною у цвіту порівнюють дівчину.
6. Іноді і з її долею, життям.
7. У народних піснях дуб символізує міцність, надійність, а калина — вірність.
8. У деяких випадках і приворотний знак (За А. Кондратюком).

Речення №										1-і	3-ч	5-в	7-р
Букви										2-г	4-і	6-е	8-н

В Підставте букви й прочитаєте назву міста, де протягом багатьох років жив і працював Л. Глібов.

7. Поставте пропущені букви та розділові знаки.

1. Ра...ні пташки росу п...ть а пізні слізки л...ють. 2. Чужі гріхи перед очима а свої за пл...чима. 3. За грубе слово не сердься а на ласкаве не пі...давайся. 4. Осел відомий вухами ведм...дь кі...тями а дурень балачками. 5. Бер...жи пла...тя знову а честь змолоду. 6. Бджола жалить жалом а ч...ловік словом. 7. Без х...зяїна двір плаче а без х...зяйки хата. 8. Готуй сани влітку а воза взимку.

В Відновіть пропущені слова й запишіть їх у фігуру. У виділеному сповпчику прочитаєте назву відомої поеми А. Малишка.

8. Дайте відповіді на питання, використовуючи неповні речення.

1. Хто першим, хлопець чи дівчина, повинен подавати руку, вітаючись?

2. Чи припустимий гумор під час ділової зустрічі?

3. Чи потрібно жестикулювати під час публічного виступу?

4. Що важливіше у розмові: вміти говорити чи вміти слухати?

5. Хто допомагає тобі вирішувати складні проблеми?

9. Відредагуйте речення, усунувши повтори. Поставте потрібні розділові знаки.

1. Спочатку гість повинен привітатись з господарем дому, і лише тоді гість вітається з рештою присутніх. 2. Вітаючись чи знайомлячись, старший першим подає руку молодшому, начальник першим подає руку підлеглому, викладач першим подає руку студентові. 3. Люди владні, агресивні руку простягають долонею вниз, пасивні пристосованці руку простягають долонею вгору. 4. Художники мислять образами, музиканти мислять звуками, учні користуються поняттями. 5. У лівому нижньому куті візитки друкують адресу установи, а в правому куті візитки друкують номер службового телефону.

10. Поставте пропущені букви та розділові знаки.

1. Ви леж...те й линете думками до колег своїх, що на всій з...мній кулі полюють: в Арктиці й Антарктиді на гр...нландс...ких китів у тайзі на білку й на м...дведя у тундрі на песця у Полярнім морі на моржа у джунглях на тигра й в г...рячій Африці на лева... 2. Дід умираюч... казав батькові а батько м...ні Ніколи не купуй безкуркового ружжа. Тільк... з курками. 3. Золото зробилася ряска плесо вогняним дзеркалом, і в тому дзеркалі купа...ться крякуха... 4. За...ць робит... нев...личке коло лисиця більше а вовк той іще більше (З тв. Остапа Вишні).

11. Відновіть пропущені слова в поданих реченнях. Поставте пропущені розділові знаки.

1. Чесність невіддільна від свободи, як корупція від деспотизму (А. Франс).
_____ 2. Не діло створене для думки а думка для діла (Ф. Вольтер). _____ 3. Один може відкрити більше за іншого, але ніхто всього (Латинська мудрість). _____

